

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา

DEVELOPMENTAL GUIDELINES FOR RELIGIOUS TOURISM, BETONG SUB-DISTRICT, YALA PROVINCE

เกษตรชัย และหิ้ม¹, พงษ์ทัช จิตวิบูลย์², ปัญญา เทพสิงห์³, สกาวรัตน์ บุญวรรณ¹, ภรณ์เย ยี่ถีน²

Kasetchai Laeheem¹, Pongtach Chitwiboon³, Punya Tepsing¹, Sakawrat Boonwanno¹, Poranee Yeetin²

¹สาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

¹Department of Society, Culture, and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

²สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²Department of Society and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

³สาขาการจัดการภูมิสังคมและวัฒนธรรม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³Department of Geo-Social and Cultural Management, College of Creative Agriculture for Society, Srinakharinwirot University.

*Corresponding author, e-mail: chezze.grace@gmail.com

Received: 19 July 2023; **Revised:** 18 October 2023; **Accepted:** 10 November 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา และ (2) ค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ใช้กระบวนการค้นคว้าจากกรณีศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 6 คน กลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชน จำนวน 6 คน กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 5 คน และกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 28 คน ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาตำบลเบตง จังหวัดยะลา ที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มนักท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ในอนาคต มีด้วยกัน 3 แห่ง ได้แก่ วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบะตง แต่ละแห่งล้วนมีประวัติเรื่องเล่าและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น กิจกรรมงานสมโภชวัดกวนเบตง กิจกรรมเวียนเทียนรอบอุโบสถ กิจกรรมการเสี่ยงเซียมซี และการขอหวยในส่วน of แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา มีทั้งหมด 6 ด้าน สามารถนำมาจัดกลุ่มสร้างเป็นแกนหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้ 4 มิติ คือ มิติการวางแผน เช่น ความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว มิติการจัดการ เช่น ความสามารถในการเข้าถึงและกิจกรรม มิติการอำนวยความสะดวก เช่น การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก และมิติการประสานงาน เช่น สิ่งดึงดูดใจ ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐควรเป็นแกนนำในการประสานงานให้เกิดความร่วมมือ เน้นการขับเคลื่อนพลังกันของทุกภาค

ส่วน (Synergy) ตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีอยู่ในพื้นที่ อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเบตงต่อไป

คำสำคัญ: แนวทาง; การพัฒนา; การท่องเที่ยวเชิงศาสนา; ตำบลเบตง

Abstract

This study is qualitative research. It aims to study religious tourist attractions and study developmental guidelines for religious tourism in Betong Sub-district, Yala Province. Phenomenology was used, and data was collected from documents and fieldwork by observation, in-depth interviews as well as group discussion. Key informants were 6 tourism officials, 6 private entrepreneurs, 6 community leaders, 5 tourists, and 5 of those who were related to religious tourism, a total of 28 key informants. The result revealed that religious tourist attractions in Betong Sub-district, Yala Province was famous for tourists and can be connected to religious tourism route in the future. It was comprised of Wat Phothisatto Chaomae Kuan Im, Wat Phuttha Thiwat, and Betong Sub-district Foundation. Each attraction contained unique historical narratives and religious tourism activities such as celebration of Wat Phothisatto Chaomae Kuan Im, candlelight procession, fortune teller and lottery teller. The developmental guidelines for religious tourism in Betong Sub-district, Yala Province consisted of 6 suggestions which could be grouped to form the core of religious tourism development in 4 dimensions 1) Planning such as capability of tourism program; 2) Management such as capability of access to the activities; 3) Supervision such as services of tourist attractions and facilities; and 4) Coordination such as attractions. Consequently, governmental organizations should lead for the coordination and empowerment of synergy of working together as well as aware of the value of each religious tourist attraction. Finally, these guidelines would result in the future strengthening of the economic and social tourism community of Betong.

Keywords: Guidelines; Development; Religious Tourism; Betong Sub-District

บทนำ

ธุรกิจการท่องเที่ยวมีผลต่อการพัฒนาประเทศไทย และได้สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก เห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามายังประเทศไทยสูงเป็นอันดับ 4 ของโลกในปี พ.ศ. 2561 และสามารถทำรายได้ให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 1.87 ล้านล้านบาท [1] การส่งเสริมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ นำมาสู่การจ้างงานสร้างอาชีพในภาคการท่องเที่ยวโดยตรง และการจ้างงานในภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เกิดการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนและท้องถิ่น เสริมสร้างความเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ [2] โดยรัฐบาลได้มีมติกำหนดให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) ครั้งแรก เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2552 เพื่อให้ทุกฝ่ายช่วยกันกู่กอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งเป็นรากฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทยให้ฟื้นตัว กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาจึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์กู่กอบและมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยว โดยฉบับปัจจุบัน ระยะเวลา 4 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2566-2570 เน้นไปที่การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาประเภทโบราณสถานโบราณวัตถุ และประเพณีวัฒนธรรมให้มีความพร้อมหลังการฟื้นตัวจากสถานการณ์

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 [3] อีกทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้วางกรอบยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน เน้นตลาดนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์โดยรวม กระแสแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเป็นไปในลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมากขึ้น และนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงอนุรักษ์ประมาณร้อยละ 10-15 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้มีการศึกษามีฐานะทางเศรษฐกิจดี เห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน แหล่งท่องเที่ยวจึงไม่จำเป็นต้องมีบริการระดับหรูหรา แต่ต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นพิเศษ

ปัจจุบันความต้องการการท่องเที่ยวมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religion Tourism) หรือทัวร์ทำบุญตามความเชื่อและความศรัทธา นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในประเภทประเพณีวัฒนธรรมและได้รับความสนใจเป็นพิเศษในประเทศไทย มีจุดเด่นอยู่ที่การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและความศรัทธาในพื้นที่ ทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรม เช่น ความเชื่อตามตำนานเทพเจ้าหรือความเชื่อเรื่องธาตุ 12 ราศี ตลอดจนตำนานหรือความเชื่อประจำท้องถิ่นต่าง ๆ [4] อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่ชุมชนสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง (Self-Determination) ทั้งยังเป็นการให้คุณค่าเชิงศิลปวัฒนธรรมที่นำมาสู่มูลค่าในเชิงเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ (Creative Economy) รั้งสรรค์ธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมชุมชน

ตำบลเบตงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดยะลา เป็นผลมาจากตำบลเบตงมีภูมิศาสตร์แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ด้วยสภาพพื้นที่ของตำบลเบตงที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะล้อมรอบด้วยหุบเขา ทำให้มีอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี จนได้รับการขนานนามว่า “เบตงเมืองในหมอก” และเป็นพื้นที่เดียวในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงน้อยที่สุด ถือว่าเป็นเมืองที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่อยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ยิ่งไปกว่านั้นในเชิงเศรษฐกิจ เบตงเป็นเมืองชายแดนที่มีพื้นที่ติดกับประเทศมาเลเซีย จึงมีการค้าขายระหว่างประเทศเกิดขึ้นด้านการค้าขายแดนเบตงมีมูลค่าการค้าสูงเป็นอันดับสี่ของภาคใต้ รองจากด่านสะเตาะ ปาดังเบซาร์และด่านสุไหงโกลกตามลำดับ เหล่านี้ทำให้ตำบลเบตงกลายเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเห็นได้จากสถิติปี 2565 ที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามากว่า 100,000 คน ส่งผลให้มีรายได้เข้าพื้นที่กว่า 200 ล้านบาท โดยเฉพาะชาวจีน-มาเลย์ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในตำบลเบตงมากที่สุด โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 90 ของนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งหมด [5] ในอดีตนักท่องเที่ยวชาวจีน-มาเลย์ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในตำบลเบตงจะเน้นไปที่การท่องเที่ยวในรูปแบบสถานบันเทิงเรสซิเดนซ์ยามค่ำคืน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวจีนมาเลย์เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป มีลักษณะเป็นครอบครัวและเน้นการท่องเที่ยวเชิงศาสนามากขึ้น เนื่องจากการมีความเชื่อและความศรัทธาล้ายคลึงกับคนในพื้นที่ การได้แสดงออกซึ่งลักษณะตัวตนของตนเองอย่างเต็มที่ การได้เดินทางไปเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมอันสวยงามของศาลเจ้า วัดวาอาราม สถูปเจดีย์วิหารรูปเคารพของศาสนาต่าง ๆ ก่อให้เกิดความศรัทธาร่วม รู้สึกสงบและรำลึกถึงบุญกุศลอันดีงาม การเที่ยวอย่างไฝ่รู้และมีความเข้าใจในสถานที่ทางศาสนาและความเชื่อ [6] ซึ่งการท่องเที่ยวประเภทนี้ยังก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของนักท่องเที่ยว ดังงานวิจัยของ อัยยรัช อาภาศิลป์ [7] ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีลักษณะเพื่อตอบสนองต่อความเชื่อความศรัทธา แก้ไขความไม่สบายใจ ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความรื่นเริงบันเทิงในประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนาและกำลังได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมทางศาสนาที่เกิดจากความเชื่อและแรงศรัทธาเป็นอีกหนึ่งแรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังตำบลเบตง จังหวัดยะลา อันจะนำไปสู่

การส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในเขตตำบลเบตง เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการเป็นเมืองนำร่องในโครงการเมืองต้นแบบ สามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ที่เน้นการท่องเที่ยวแบบครบวงจรและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เสริมสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกภาคส่วน อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในตำบลเบตง ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางนัก เนื่องจากยังขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการศึกษาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จะเป็นทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยวและดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และการขาดการเชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยทำวิจัยแล้วจะได้วิจัยและศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของตำบลเบตง จังหวัดยะลา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลเบตงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น ทั้งยังสอดคล้องกับแผนนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวท้องถิ่นเมืองเบตง พ.ศ. 2566 [5] ที่ต้องการยกระดับเมืองเบตงให้กลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ พัฒนาศักยภาพด้านการบริการเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับเมืองเบตงและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งเป็นประโยชน์กับบุคคลที่ต้องการข้อมูลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปพัฒนากลยุทธ์ และเป็นแนวทางสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในตำบลเบตงต่อไป

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

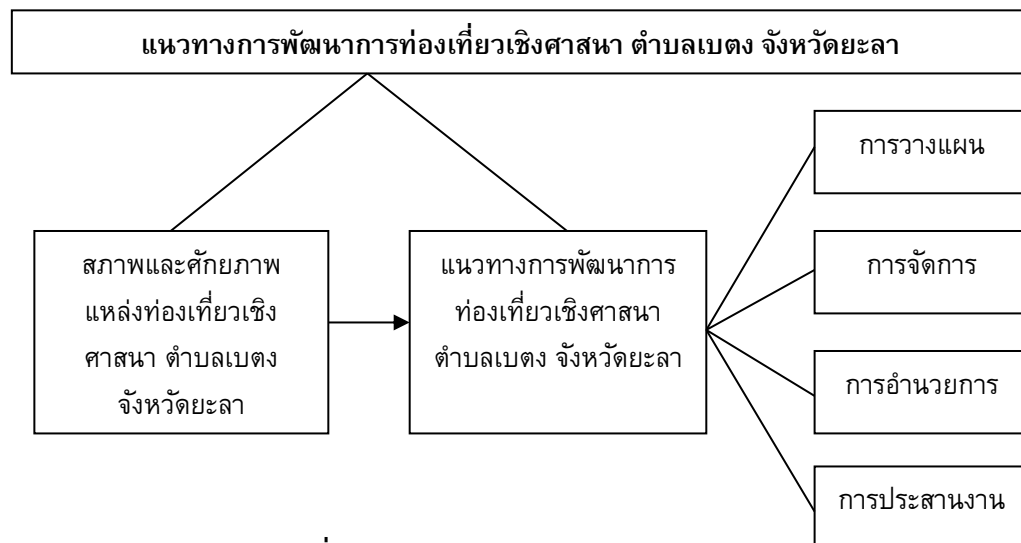
แนวคิดที่นำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวมาเป็นกรอบในการมองปรากฏการณ์อย่างคร่าว ๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอดีตเป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นการปฏิบัติที่มาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบัน การเดินทางลักษณะนี้จะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบพิธีกรรมบนฐานความเชื่อและความศรัทธาของตนเอง อย่างไรก็ตามกิจกรรมบางอย่างได้ลดความนิยมไป เนื่องจากจำนวนผู้ที่นับถือศาสนาหรือความเชื่อนั้นลดลง สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาไม่ได้มีเพียงผู้ที่นับถือศาสนานั้นที่เข้าเยี่ยมชม หากแต่นักท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังให้ความสนใจเข้าร่วมชมความงาม หรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสภาพสังคมที่วุ่นวายในปัจจุบัน ผู้คนนิยมสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจมากกว่า [8] เหตุนี้ผู้วิจัยมองว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและความเชื่อ จึงถือเป็นวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยทรัพยากรที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการท่องเที่ยวได้อย่างครอบคลุม หากพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่าศาสนาสถานในศาสนาต่าง ๆ อาทิ โบสถ์ มัสยิด วัด หรือในพระพุทธศาสนา พบว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น ศาลหลักเมือง ศาลเจ้า และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น อนุสาวรีย์และสุสาน ฯลฯ ถือเป็นปลายทางท่องเที่ยวที่มีผู้มาท่องเที่ยวอยู่เสมอ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้มีบทบาททับซ้อนกัน กล่าวคือในช่วงเวลาปกติ มักใช้เป็นที่ประกอบกิจพิธีกรรม และผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่มักเป็นคนในพื้นที่ เมื่อการท่องเที่ยวตามสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อกลายเป็นกระแส สถานที่เหล่านี้จึงต้องปรับเปลี่ยนและเพิ่มบทบาท เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว [9] โดยทั่วไปการปรับเปลี่ยนมักเป็นไปในลักษณะเชิงกายภาพของสถานที่ และการเพิ่มบริการด้านต่าง ๆ เช่น การให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมา ข้อมูลการเดินทาง การติดต่อขอเยี่ยมชมและข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก ในบางกรณีมีการใช้สื่อหลากหลายรูปแบบ เช่นการประชาสัมพันธ์ผ่านอินเทอร์เน็ต

แนวคิดการจัดการเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ของ Fayol [10] ที่กล่าวถึงแนวทางการจัดการเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวว่า ควรประกอบด้วยการวางแผน การจัดการ การสั่งการ การประสานงาน และการ

ควบคุม และแนวคิดของ Koontz and Wehrich [11] ที่กล่าวว่า การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผน การจัดการ การจัดสรรบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมดูแล ทั้งนี้แนวคิดการจัดการเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของ Fayol [10] มีความเป็นสากล และส่งอิทธิพลทางความคิดต่อนักคิดคนอื่น ๆ แนวคิดนี้ สามารถนำไปปรับแต่งให้เหมาะกับการนำไปใช้ประโยชน์ ผู้วิจัยจึงผนวกเข้ากับแนวคิดของ Koontz and Wehrich [11] ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และปรับเหลือเพียง 4 องค์ประกอบตามความเหมาะสม ได้แก่ การวางแผน การจัดการ การอำนวยความสะดวก และการประสานงาน เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่

จากการวิเคราะห์แนวคิดข้างต้น สามารถกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิสรุปกรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2566

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา
2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มคนที่มีประสบการณ์หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) คือ กลุ่มหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 6 คน กลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชน จำนวน 6 คน กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 5 คน และกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 28 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ทั้งการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมเป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนการลงพื้นที่ และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและการสนทนากลุ่ม รวมถึงการสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจะถูกใช้ในการศึกษาสภาพและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาแนวทางทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาผ่านการสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการอภิปราย

ทั้งนี้ เพื่อให้ได้แนวทางที่รอบด้าน เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และมาจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยเลือกพื้นที่ในเขตตำบลเบตง เป็นแหล่งข้อมูลของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีแบบสัมภาษณ์แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) และแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Discussion) โดยผู้วิจัยระบุประเด็นคำถามหลักไว้ในแบบสัมภาษณ์และบทสนทนา ทั้งนี้ให้ผู้สัมภาษณ์สามารถเล่าเรื่องได้อย่างอิสระในประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ 2) ประเด็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา และใช้แบบสังเกตรวมถึงใช้สมุดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง เป็นเครื่องมือในการวิจัย

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ก่อนการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ชี้แจงให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงสิทธิที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมการวิจัยตามความสมัครใจ ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิที่จะเปลี่ยนใจในระหว่างการสัมภาษณ์ โดยสามารถหยุดการสัมภาษณ์และถอนตัวได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ และข้อมูลที่ได้จะถูกนำเสนอโดยใช้นามสมมุติ ซึ่งผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทั้งหมด ซึ่งเป็นธรรมชาติของหลักการวิจัยทางสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และงานวิจัยนี้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช No. E-05/2565

การวิเคราะห์ข้อมูล แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ ใช้เทคนิคพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เน้นการวิเคราะห์ถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผลจากการพูดคุย และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นสภาพและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา และการสนทนากลุ่ม ในประเด็นการค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา โดยนำแนวคิดทฤษฎีมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ผลโดยคร่าวเพื่อถอดรหัสตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย จากนั้นนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาความ โดยแยกประเด็น จัดหมวดหมู่ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลโดยแสดงความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงคำถามการวิจัยกับแนวคิดทฤษฎีตามแนวทางการวิเคราะห์ที่วางไว้

การตรวจสอบข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อให้เกิดความถูกต้อง ความตรง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลมากที่สุด (Validity and Credibility) ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล โดยใช้แบบสัมภาษณ์เดียวกันสอบถามผู้ให้ข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จนกว่าได้ข้อมูลที่มีความอึดอัดและน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สภาพและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา

จากการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในตำบลเบตง จังหวัดยะลา พบว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งเป็นที่นิยมของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และสามารถเชื่อมเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ในอนาคต 3 แห่ง ได้แก่ วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอาเภอเบตง มีรายละเอียดดังนี้

วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง

วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตงหรือวัดกวนอิม สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 จากการรวบรวมเงินจากผู้มีจิตศรัทธาช่วยกันบริจาค โดยวัดกวนอิมก่อสร้างอย่างโดดเด่นบริเวณเนินเขาของสวนสุทธสยามในตำบลเบตง ดึงดูดสายตาจากนักท่องเที่ยวด้วยเจดีย์ 7 ชั้น ที่ออกแบบการก่อสร้างอย่างงดงาม วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประดิษฐานขององค์เทพสำคัญ ๆ หลายนองค์ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะ

ชาวจีน-มาเลย์ ที่เลื่อมใสศรัทธาเดินทางมาสักการะขอพรเป็นจำนวนมาก มีพระประธาน เป็นองค์เจ้าแม่กวนอิม ส่วนมากขอพรด้านการมีบุตรและโชคลาภ จากการสังเกตภายในวัด พบว่ามีการจัดวางตำแหน่งและลำดับ การกราบไหว้บูชา แบ่งออกเป็น 6 ส่วน ส่วนแรกเกี่ยวกับเรื่องโชคลาภ มีแป๊ะกง อรหันต์จี๊กง เทพเจ้าโชคลาภ แห่งเจีย และเทพเจ้ากวนอู ส่วนที่สองเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพร่างกาย มีปรมจารย์แห่งเต้า และเจ็กเซียนฮ้องเต้ ส่วนที่สามเกี่ยวกับ เรื่องเมตตามหาเสน่ห์ มีพระกษัตริศรภโพรสิสตร์ พระโพธิธรรม พระโพธิสตร์กวนอิม และโพธิสตร์พันมือ ส่วนที่สี่ เกี่ยวกับเรื่องความแคล้วคลาดปลอดภัย มีท้าวจตุโลกบาล พระเวทโพธิสตร์ และเทพเจ้าแห่งนาค ส่วนที่ห้าเกี่ยวกับ เรื่องความรัก มีเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เจ้าแม่ทับทิม เจ้าแม่ธรณี เจ้าแม่คงคา เจ้าแม่หนี่วา เจ้าแม่จิ้น เจ้าแม่หลี่ เจ้าแม่เทวี และเจ้าแม่สวรรค์ทั้งเก้า ส่วนที่หกเกี่ยวกับเรื่องสติปัญญา มีรูปเคารพองค์ขงจื้อ ยิ่งไปกว่านั้นวัดโพธิสตร์โต เจ้าแม่กวนอิมเบตง เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยเชื้อสายจีนทั้งในเบตงและชาวจีน-มาเลย์ เห็นได้จากการดับประดา ด้วยศีลปวัฒนธรรมจีน เช่น การแกะสลักลอยตลายนังกรตามเสาศาลเจ้า การบอกเล่าเรื่องราวตามตำนานความเชื่อบน ฝาผนัง การประดับประดาไปด้วยโคมไฟจีน การใช้อักษรภาษาจีน และการเลือกใช้สีแดงและสีเหลืองในการตกแต่งศาล เจ้า ซึ่งเป็นสีมงคลของชาวจีน กล่าวได้ว่าวัดโพธิสตร์โตเจ้าแม่กวนอิมเบตง เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงพลัง ความเข้มแข็งของชาวจีนเบตงได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของวัดโพธิสตร์โตเจ้าแม่กวนอิมเบตง หรือวัดกวนอิม คือเป็นศาลเจ้าเดียวในตำบลเบตงที่มีองค์ประธานเป็นพระโพธิสตร์โตเจ้าแม่กวนอิม ทำให้ผู้คนนิยมมา ขอพรเรื่องการมีลูกยาก รวมถึงเรื่องความรัก และยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนเชื้อสายจีน โดยเฉพาะชาวมลายูที่มีความผูกพันกับองค์แม่เป็นอย่างมาก เนื่องจากวัฒนธรรมจีนในประเทศมาเลเซียถูกผลักดันให้กลายเป็นวัฒนธรรมรอง ส่งผลให้การแสดงอัตลักษณ์ของคนเชื้อสายจีนมาเลย์ทำได้ค่อนข้างลำบาก คนส่วนมากจึงเลือกเดินทางเข้ามาปฏิบัติ กิจกรรมเชิงศาสนาที่มีความเป็นจีนในตำบลเบตง ประกอบกับการมีเขตแดนที่ติดกันและการมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ระหว่างชาวจีนมาเลย์และชาวจีนไทย จึงยังมีความง่ายและสะดวกมากขึ้น โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ที่น่าสนใจ ดังนี้ กิจกรรมวันสำคัญตามปฏิทินจีนในรอบปี เช่น งานวันตรุษจีน งานถือศีลกินเจ งานวันแห่พระจีน กิจกรรมการขอพรและบนบานศาลกล่าวตามความเชื่อแบบจีน กิจกรรมงานสมโภชวัดกวนเบตง เช่น พิธีขึ้นเสาโกเต้ง พิธีอัญเชิญไฟศักดิ์สิทธิ์ พิธีเดินเวียนเทียนสะเดาะเคราะห์ พิธีอาบน้ำเตี๊อด พิธีเปิดเนตรเจิมวัดถุ่มงกล พิธีเชิญเจ้า ลงเที่ยวพิธีแห่พระรอบเมือง พิธีลุยกระเบื้องและลุยไฟ กิจกรรมเข้าวัดถุ่มงกลตามดวงชะตา กิจกรรมสะเดาะเคราะห์ แก่ปีชง กิจกรรมทำบุญเสริมดวง เสริมบารมี กิจกรรมสร้างบุญกุศล เช่น การบริจาคโรงทาน การสร้างฐานบูชาพระ และซ่อมแซมศาลเจ้า การสมทบกองทุนการศึกษาและคนชรา และการบริจาคโรงศพและยารักษาโรค

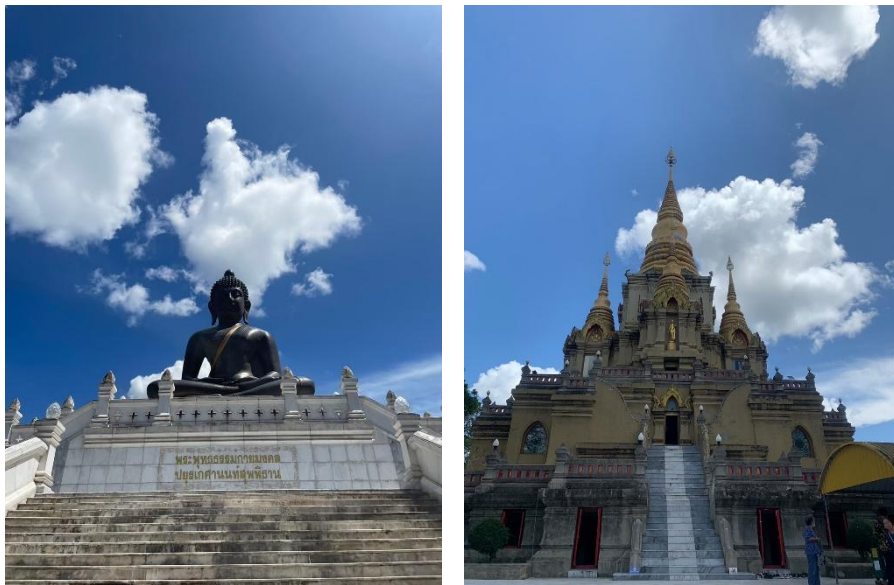

ภาพที่ 2 พื้นที่บริเวณโดยรอบวัดโพธิ์สัตว์เจ้าแม่กวนอิมเบตง
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2565

วัดพุทธาธิวาส

วัดพุทธาธิวาส สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2460 โดยพระพิทักษ์ธานี (เล็ก) นายอำเภอเบตงพร้อมด้วยคณะประกอบด้วย นางพุ่ม คชฤทธิ์ นายกิมซัย หึงเสถียร นายผล สุภาพ และคณะพุทธบริษัทร่วมกันสร้างขึ้น เดิมเรียกว่า วัดเบตง มีเนื้อที่ 23 ไร่ 3 งาน 31 ตารางวา ตั้งอยู่บนเนินเขาใจกลางเมืองเบตง มีพระธาตุเจดีย์พระพุทธรูปธรรมประกาศ ที่มีความหมายถึงการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นศิลปกรรมแบบศรีวิชัยและเป็นแหล่งศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมสร้างใหม่ทั้งองค์ ภาพจิตรกรรมต่าง ๆ ล้วนประณีตสวยงาม มีการจัดวางให้ลดหลั่นกันไปตามเนินเขามีการจัดวางสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติรอบ ๆ ด้าน และได้รับยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปีพุทธศักราช 2546 ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ จากการสังเกต พบว่าภายในวัดพุทธาธิวาสมีบรรยากาศร่มรื่น ทัดเทียมภาพงดงามไปด้วยสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นพระอุโบสถที่ถูกสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาลาด 2 ชั้น มุงกระเบื้อง ประดับช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ หน้าบันเป็นไม้แกะสลักชั่มประตู่และหน้าต่างเป็นไม้แกะสลัก ผนังภายในมีจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ผนังภายในและภายนอกปูด้วยหินอ่อน และมีกำแพงแก้วล้อมรอบ พระประธานอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปชินราชจำลอง ปางมารวิชัย ยังมีพระวิหารหลวงปูทวดและวิหารหลวงปู่คล้าย ให้นักท่องเที่ยวเลือกเข้ามากราบไหว้บูชาตามจิตศรัทธา อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของวัดพุทธาธิวาสที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นจำนวนมากคือ การเป็นวัดอารามหลวงไทยพุทธเดียวที่อยู่ในพื้นที่ตำบลเบตง ทำให้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้บริเวณด้านหลังวัดยังมีพิพิธภัณฑ์และต้นไม้ที่มาจากการปลูกของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเยี่ยมชม ทั้งนี้จุดเช็คอินสำคัญ คือพระพุทธรูปมณฑลปยุเรศนันทสุพพิธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และพระมหาธาตุเจดีย์พระพุทธรูปธรรมประกาศ เป็นพระธาตุเจดีย์แบบทวารวดีศรีวิชัยอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยเจดีย์องค์บริวาร และมีเจดีย์ขนาดเล็ก เป็นเรือนธาตุซ้อนอยู่ภายในเจดีย์องค์ประธาน ไว้สำหรับบรรจุพระสรีระพระบรมสารีริกธาตุ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระราชทานนามไว้ว่า “พระมหาธาตุเจดีย์พระพุทธรูปธรรมประกาศ” โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่น่าสนใจ ดังนี้ วันสำคัญทางศาสนาในรอบปี เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาประกอบกิจกรรมภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเวียนเทียนรอบอุโบสถ การฟังเทศนาธรรม การนั่งสมาธิ การเดินจงกรมฝึกสติ และการเข้ามาร่วมทำบุญบริจาคเงิน กิจกรรมถวาย

สังฆทานในวันเกิด กิจกรรมการนั่งวิปัสสนา กิจกรรมการบวชเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุมงคล สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกิจกรรมทำบุญตักบาตรตามเทศกาลต่าง ๆ ของไทย เช่น งานวันสงกรานต์ งานวันขึ้นปีใหม่

ภาพที่ 3 จุดแลนด์มาร์กสำคัญภายในวัดพุทธาธิวาส
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2566

มูลนิธิอำเภอบาง

มูลนิธิอำเภอบาง ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2505 จากความร่วมมือของสมาคมจีนทั้ง 5 สมาคม 1) สมาคมบำเพ็ญบุญ มูลนิธิ (กวางไส) 2) สมาคมกวางไส เบตง 3) สมาคมบำรุงราษฎร์ (แต้จิ๋ว) เบตง 4) สมาคมฮากกา และ 5) สมาคมฮกเกี้ยน โดยผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาเป็นประธานมูลนิธิวาระละ 2 ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมของชาวจีนโพ้นทะเลทุกเชื้อชาติ จากการสังเกต พบว่าภายในประกอบด้วย อาคาร 2 หลัง หลังแรกเป็นโครงสร้างแบบศาลเจ้าจีน บริเวณด้านหน้ามีการสร้างศาลทำวามหาพรหมเอราวัณ ครอบด้วยสถาปัตยกรรมสถาปัตยกรรมไทย เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกให้เห็นถึงแนวคิดความเป็นพหุวัฒนธรรมของชาวเบตงที่สร้างขึ้นมาจากคนหลากหลายเชื้อชาติ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ภายในห้องโถงใช้เป็นสถานที่ตั้งพระบูชาของจีน หลังองค์พระบูชามีการจัดวางพระพุทธรูป 18 องค์ขนาดกลาง ประกอบด้วย พระปิ่นโต พระกนกวัจจ พระกนกการัทวาช พระสุปิตน พระนกุล พระภัทร พระกาลิก พระวัชรบุตร พระลูปาก พระปิ่นฤก พระราหล พระนาคเสน พระอิงคท พระวันวลี พระอชิต พระจุฑะบันถา พระนทมิตร และพระปิ่นโกล ในส่วนของการตกแต่งมีการประดับประดาด้วยโคมไฟจีน ประติมากรรม และผ้ายันต์ที่วาดอักษรแบบจีน เสริมความเป็นสิริมงคล ผาผนังมีภาพวาดเทพนิยายจีนวิจิตรงดงามให้ความรู้สึกขลังและน่าเกรงขาม ยังมีการปั้นรูปกิเลน ซึ่งเป็นสัตว์มงคลตามความเชื่อแบบจีนไว้หน้าปากทางเข้าห้องโถง ส่วนอีกอาคารหนึ่งเป็นห้องโถงขนาดใหญ่สำหรับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของมูลนิธิ มีลำดับตัวเลขในการกราบไหว้ตั้งแต่ 1 ถึง 4 โดยแบ่งเป็น 3 โซน โซนขอโชคลาภขององค์แปะกง โซนขอความสำเร็จในการค้าขายขององค์เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว โซนขอความร่ำรวยขององค์ไต้ฮงกง และยังเป็นองค์ประธานของมูลนิธิอำเภอบาง รวมไปถึงการตีกลองเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย หลังเสร็จสิ้นพิธีกรรมกรวดไหว้ ผาผนังภายในมีจิตรกรรมเรื่องราวของนรก สวรรค์ และเรื่องราวเชิงวรรณกรรม และแนวคิดตามปรัชญาจีน ทั้ง 2 หลัง มีการทำสื่ออาคาร เน้นไปที่สีแดงและสีเหลือง สิ่งของทุกอย่างในตัวอาคารถูกกำกับไว้ด้วยตัวอักษรและค่าเงินจีน เพราะอัตราส่วนนักท่องเที่ยวชาวจีน-มาเลย์มีปริมาณมาก

ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของมูลนิธิอำเภอบेतง คือการเป็นจุดศูนย์รวมทั้งกิจกรรมและจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เกิดจากการรวมตัวกันของ 5 สมาคมจีน จึงมีความเก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ด้วยความที่คนจีนเบตงมักคุ้นชินกับการเข้ามากราบไหว้ขอพรเทพเจ้าที่มูลนิธิมากกว่าวัดกวนอิม ซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำให้มีสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างไทย จีน และพราหมณ์ฮินดู รวมถึงกิจกรรมที่มีความโดดเด่นและไม่มีปฏิบัติในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาอื่น เช่น การรับทำบุญสะเดาะเคราะห์ การบริจาคเครื่องแต่งหน้าเพื่อเสริมเสน่ห์ และเป็นที่รักที่เอ็นดูของผู้ที่พบเห็น โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่น่าสนใจ ดังนี้ กิจกรรมงานประจำปีตามปฏิทินความเชื่อแบบจีน เช่น งานประเพณีตรุษจีน และงานแห่พระจีนรอบเมืองเบตง กิจกรรมการเสี่ยงเซียมซีและการขอหวย กิจกรรมการทำนายบ๊วยโป้ย กิจกรรมสร้างบุญกุศล เช่น การบริจาคทุนการศึกษา การบริจาคค่าบำรุงมูลนิธิ และการบริจาคโรงศพและยารักษาโรค กิจกรรมเสริมดวงชะตา เช่น การถวายลิปสติกและแป้ง การถวายดอกบัว การเผากระดาษเงินกระดาษทอง และการจุดประทัดขับไล่สิ่งชั่วร้าย

ภาพที่ 4 บรรยากาศโดยรอบของอาคารหลังที่ 1 มูลนิธิอำเภอบेतง
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 5 บรรยากาศโดยรอบของอาคารหลังที่ 2 มูลนิธิอำเภอบेतง
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2565

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของตำบลเบตง จังหวัดยะลา ทั้ง 3 แห่ง มีศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ในอนาคต เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกโยงกับตำนาน ประวัติ เรื่องเล่า บนฐานความเชื่อและความศรัทธา ทั้งลักษณะที่ตั้งที่อยู่ในตัวเมือง สะดวกต่อการเดินทาง และเป็นทั้งจุดเริ่มต้นและจุดหมายในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ยิ่งไปกว่านั้นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 ยังเอื้อต่อการพัฒนาและปรับปรุง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้มีความน่าสนใจเพียงพอ เพื่อที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ ทั้งนี้จากการสนทนาลูกคัยกับ

คนในพื้นที่ผ่านการสนทนากลุ่ม แม้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาทั้ง 3 แห่ง จะเต็มไปด้วยกลิ่นอายประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า แต่หากต้องพัฒนาในแง่ของการจัดการอยู่อีกมาก คนในชุมชนจึงมองว่าควรพัฒนาด้านการจัดการมากกว่า ด้านทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ เมืองเบตง

2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในตำบลเบตง จังหวัดยะลา สามารถแบ่งออกได้ 6 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า คนในชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น หน่วยงานการท่องเที่ยว เบตง ประธานมูลนิธิ ศาลเจ้า วัด เจ้าอาวาส หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมเชิงศาสนาร่วมกัน โดยใส่รายละเอียดของรูปแบบกิจกรรมแต่ละประเพณีบนฐานความเชื่อและความศรัทธาร่วมกัน แต่ไม่ควรละทิ้งความเป็นเอกลักษณ์และให้คงลักษณะแบบดั้งเดิมไว้ เช่น การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวทำบุญเสริมดวงชะตา ที่มีทั้งพิธีแบบ ไทยพุทธและแบบไทยจีน 2 วัน 3 คืน ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น อีกทั้งให้มีการบันทึกลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด

2.2 ด้านความสามารถในการเข้าถึง มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า เทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และการแนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบเกี่ยวกับ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบพื้นที่จริงและพื้นที่ออนไลน์ เช่น มีการประชาสัมพันธ์ผ่าน เว็บไซต์กลางของเบตง การใช้ขบวนรถแห่รอบตัวเมือง การโฆษณาลงบนเพจเฟซบุ๊ก อินสตาแกรม และติ๊กต็อก อีกทั้ง ควรปรับปรุงเส้นทางให้มีความสะดวกและปลอดภัย มีป้ายบอกทางตามจุดต่าง ๆ ที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย มีบริการรถสาธารณะ เช่น รถราง รถจักรยาน รถตุ๊ก ๆ หรือรถรับจ้างขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ง่ายและสะดวก เนื่องจาก พื้นที่ในเมืองเบตงส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเนินเขาและคดเคี้ยว มีตรอกซอยเล็ก ๆ มาก บางสถานที่จึงควรใช้รถขนาดเล็กและคนขับที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวได้สะดวก และควรมีแกนนำ เช่น ไกด์ชุมชนคอยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง พร้อมทั้งให้คำแนะนำ เพื่อเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา แก่นักท่องเที่ยว

2.3 ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า เทศบาลเมืองเบตง ควรเป็นแกนนำการจัด ประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของตำบลเบตง รวมทั้งสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมบนฐานความเชื่อและความ ศรัทธาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตำบลร่วมกับคนในชุมชน พร้อมทั้งปรับปรุง บูรณะ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชิงศาสนา ไม่ว่าจะเป็นวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบะตง ให้มีความสวยงาม สะอาด และปลอดภัย รวมทั้งส่งเสริมการจัดทำสตรีตอาร์ตจุดถ่ายภาพที่บอกเล่าเรื่องราวผ่านตำนานความเชื่อ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

2.4 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ด้านการท่องเที่ยวควรมีการให้บริการห้องน้ำสาธารณะตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่ กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบะตง เนื่องจากห้องน้ำภายในส่วนใหญ่เป็นห้องน้ำส่วนตัวที่ ไม่เหมาะต่อการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติเข้าไปเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ทำให้บางสถานที่ไม่มีห้องน้ำคอยรองรับ ยิ่งไปกว่านั้นควรมีการจัดทำ ป้ายแผนที่เฉพาะขนาดใหญ่ ระบุจุดท่องเที่ยวด้านศาสนา ควบคู่กับจุดอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำ จุดนั่ง พัก จุดบริการอินเทอร์เน็ต และจุดจำหน่ายสินค้า ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว สามารถเห็นได้

อย่างชัดเจน และยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่คอยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้มากขึ้น อีกทั้งควรมีการจัดเตรียมสถานที่ไว้คอยบริการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ เช่น ที่พัก ร้านค้า ร้านอาหาร

2.5 ด้านกิจกรรม มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาสู่ความเป็นเลิศ ชูความโดดเด่นของตำบลเบตง เช่น การจัดงานประเพณีสมโภชเทพเจ้าเมืองเบตง กิจกรรมลานวัฒนธรรมที่รวบรวมวิถีชีวิตชุมชนที่ผูกติดอยู่กับตำนาน เรื่องเล่า และสถาปัตยกรรมโบราณต่าง ๆ ของแต่ละสถานที่ท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการบอกเล่าตำนานวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง การสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดพุทธาธิวาส และการจัดแสดงสถาปัตยกรรมมูลนิธิอำเภอบตง ทั้งนี้จะก่อให้เกิดความสนใจต่อการเข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา จนสามารถผลักดันให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงประจำท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมถนนคนเดินที่เปิดจำหน่ายของที่ระลึกเกี่ยวกับวัตถุมงคลและโซ่คล้อง เช่น หินมงคลและเครื่องรางเครื่องประดับต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้จับจ่ายใช้สอยตามความเชื่อและความศรัทธา ควบคู่ไปกับการเที่ยวชมวิถีชีวิตคนเมืองเบตง โดยอาจจะมีการเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัคร มัคคุเทศก์ หรือช่องทางออนไลน์

2.6 ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรมีการจัดตั้งที่เป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของแต่ละสถานที่โดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลของวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบตง และยังเป็นจุดรวมพลของผู้ที่ชื่นชอบในการท่องเที่ยวประเภทเดียวกัน ทั้งนี้ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาควรมีการจัดทำป้ายสื่อความหมาย และ QR Code บอกเล่าข้อมูลชุมชนตำบลเบตง รวมถึงตำนานเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ แยกตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 3 แห่ง เพื่อเป็นทางเลือกในการเข้าถึงและแนะนำแหล่งข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบอีกทางหนึ่ง

สรุปและอภิปรายผล

สภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา มีความพร้อมและเอื้อต่อการนำไปต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบตง ต่างมีจุดเด่นและอัตลักษณ์เป็นของตัวเอง มีประวัติศาสตร์เรื่องเล่าที่ผูกโยงกับความเชื่อ มีสถาปัตยกรรมที่แฝงไปด้วยหลักเชิงปรัชญา และยังเป็นแหล่งรวมศรัทธาของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เห็นได้จากการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่ยังคงมีอยู่ควบคู่กับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างต่อเนื่องโดยไม่ทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิม เพื่อคอยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความแปลกใหม่ และตัดสินใจเลือกเข้ามาทำบุญขอพรในพื้นที่ ดังที่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา [4] ได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาศักยภาพที่สำคัญ สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ จะต้องมีความโดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ความผูกพันต่อท้องถิ่น และความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในตำบลเบตง ยังตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความสงบและหวังมีที่พึ่งทางใจ เนื่องจากการมีรูปปั้นศักดิ์สิทธิ์คอยรับฟังปัญหา ประทานพร และดลบันดาลให้ความปรารถนาเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นองค์เทพเจ้าเงินในวัดกวนอิม องค์พระพุทธรูปธรรมกายในวัดพุทธ และองค์ได้ฮงกงในมูลนิธิอำเภอบตง สอดคล้องกับชนัญ วงษ์วิภาค [12] ที่ให้ความเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไม่เพียงให้การพักผ่อนทางด้านร่างกาย แต่ควรให้ความสบายใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามา อาจมีลักษณะของการเติมเต็มด้วยการเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการศาสนสถาน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการพักผ่อนเพื่อแสวงหาความสงบ โดยใช้สื่อกลางทางศาสนาและความเชื่อ เพื่อเติมเต็มจิตใจในรูปแบบของโซ่คล้องจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ

ยิ่งไปกว่านั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาสรุปและจัดกลุ่มตามแนวคิดของ Fayol [10] ที่ให้ทัศนะในแนวทางการจัดการเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่ควรพิจารณาด้านการวางแผน การจัดการ การอำนวยความสะดวก และการประสานงานประกอบกัน ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 จะถูกประสานเข้าเป็นแนวทางพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีประสิทธิภาพและเป็นระบบมากขึ้น ฉะนั้นการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา จะถูกแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ตามแนวคิดข้างต้น ได้แก่ ด้านการวางแผน การจัดการ การอำนวยความสะดวก และการประสานงาน ดังนี้

ด้านการวางแผน (Planning) ตำบลเบตงควรมีการวางแผนเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ และแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาาร่วมกันโดยใส่รายละเอียดรูปแบบกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของทั้ง 3 สถานที่ ไม่ว่าจะเป็นวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบะตง หากจุดเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น และมีการบันทึกลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินกิจกรรมในอนาคต ทั้งนี้ตำบลเบตงเป็นชุมชนขนาดเล็ก และพื้นที่ใกล้เคียงยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่น่าสนใจอีกหลายแห่ง แต่ขาดหน่วยงานหรือบุคลากรที่เข้ามาเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการวางแผน และเข้ามาจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยเน้นการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการสร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ดังที่ Fayol [10] ชี้ให้เห็นว่า การวางแผนใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวมีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ จึงควรกำหนดแผนปฏิบัติการหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติงานไว้ตั้งแต่ต้นจนจบให้ครอบคลุมทุกกระบวนการ เป็นแนวทางที่วางไว้สำหรับการทำงานในอนาคต ซึ่งการวางแผนจะเกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์บวกกับจินตนาการในการบริหารจัดการที่คาดการณ์ล่วงหน้า และถ่ายทอดออกมาเป็นแผนปฏิบัติในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่จะต้องบรรลุสู่ความสำเร็จ สอดคล้องกับ Pike [13] ที่ให้ทัศนะไว้ว่าคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการผสมผสานระหว่างผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ประสบการณ์ และการนำเสนอทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ สิ่งสำคัญคือ ความสามารถในการวางแผนจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว (Available Package) เป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้นักท่องเที่ยวรู้สึกถึงความสะดวกรวดเร็ว รู้ถึงแหล่งท่องเที่ยวที่จะเดินทางไป เพื่อให้ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยว

การจัดการ (Organizing) พบว่า เทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน ทั้งด้านการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการทำสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ แก่นักท่องเที่ยวผ่านสื่อสังคมต่าง ๆ และปรับปรุงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทั้งวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบะตง ให้มีความสะดวกปลอดภัย มีป้ายบอกทางที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย ทั้งยังต้องคอยให้บริการรถสาธารณะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อเข้าชมเมืองและวัดตามความเชื่อและความศรัทธาของนักท่องเที่ยวแต่ละคน เช่น รถจักรยาน รถรับจ้างขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย รวมถึงการมีแกนนำคอยให้ความช่วยเหลือในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เนื่องจากตำบลเบตงเป็นชุมชนที่มีพื้นที่รายล้อมไปด้วยหุบเขาและเนินเขา เส้นทางจึงมีความซับซ้อน อาจทำให้เส้นทางการเดินทางไม่สะดวกมากนัก นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวบางส่วน โดยเฉพาะชาวจีน-มาเลย์ยังสับสนกับเส้นทางที่ใช้ในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นเพราะป้ายบอกทางที่ไม่ชัดเจน และไม่มีการกำกับภาษาอื่นที่นอกเหนือจากภาษาไทยไว้ เหล่านี้ต้องอาศัยระบบการจัดการที่ดีจากทุกภาคส่วน ตามที่ ชาญโชติ ชมพูนุท [14] เห็นว่า การจัดการที่ดีเป็นหัวใจของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญ จึงต้องมีการศึกษาในภาพรวมอย่างรอบคอบ และเห็นผลกระทบทั้งระยะสั้นและระยะยาว การประชาสัมพันธ์ต้องเข้าถึงพื้นที่ทุกกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของวรรณ ศิลปอาษา [15] ที่เสริมว่าองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ควรมีลักษณะที่เข้าถึงง่าย (Accessibility) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มาก หากมีระบบการจัดการที่เอื้อให้เกิดความสะดวกในการเดินทางเยี่ยมชม ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดอารมณ์และรู้สึกใกล้ชิด หน่วยงาน

ที่รับผิดชอบจึงจำเป็นต้องมีระบบการจัดการในการเข้าถึง เช่น ถนน สะพาน ที่จอดรถ เช่นกับงานวิจัยของ ประพัทธ์ชัย ไชยนอก [16] พบว่า ระบบการจัดการการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มักมีปัญหา เช่น บางเส้นทาง มีการขรุขระ ถนนเป็นเนินและมีโค้งเยอะ ไม่มีป้ายกำกับภาษาที่เป็นสากล ทำให้นักท่องเที่ยวบางส่วนยังคงสับสน เส้นทางในการเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยว เพราะส่วนมากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติและต่างพื้นที่

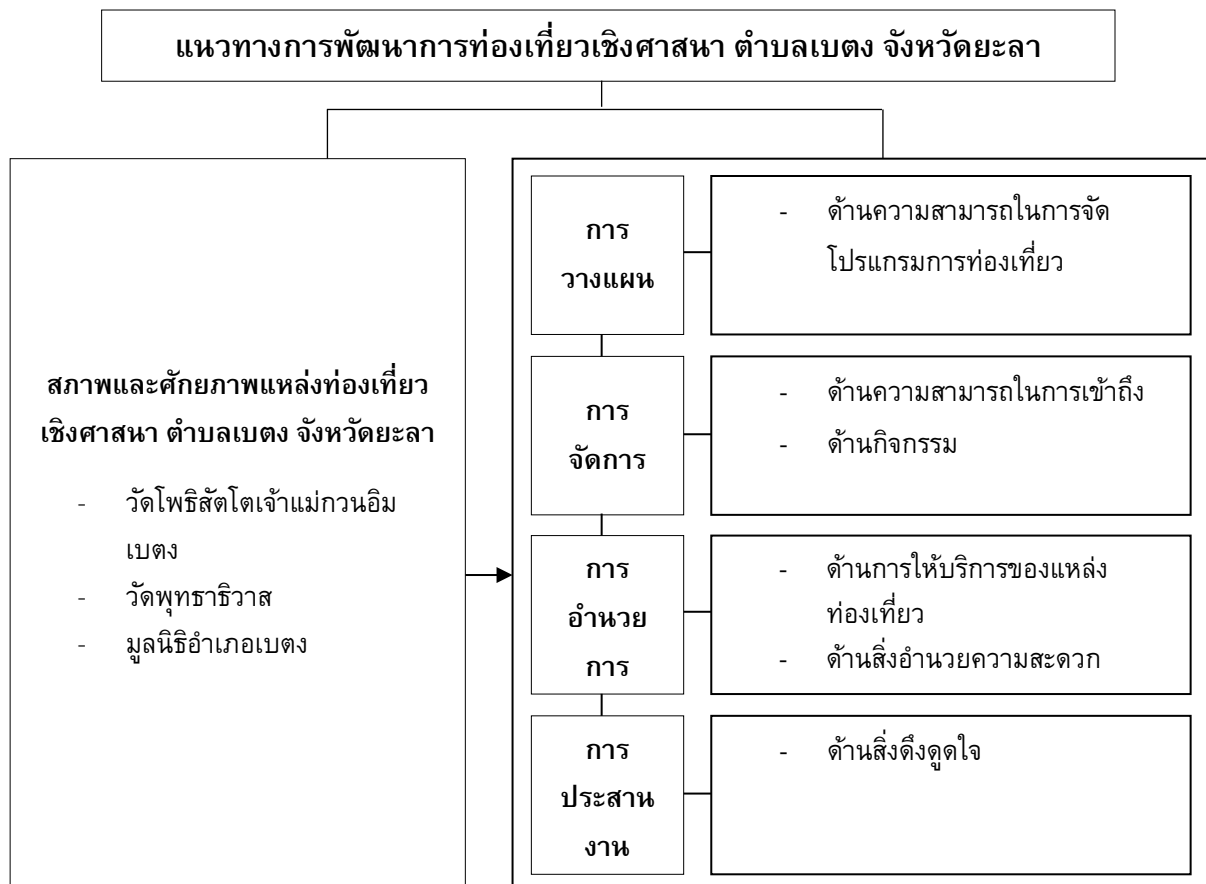
ยิ่งไปกว่านั้นควรมีการจัดการอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาทั้ง 3 แหล่ง โดยชูความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาควบคู่ไปกับตำบลเบตง เนื่องจากปัจจุบันนักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์ที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งจากการเรียนรู้วัฒนธรรมบนฐานความเชื่อและความศรัทธา วิถีชีวิตของชุมชน และการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ และโหราศาสตร์ ดังที่ พยอม ธรรมบุตร [17] กล่าวว่า กิจกรรม (Activities) ถือเป็นสิ่งสำคัญของสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา นักท่องเที่ยวต้องการแสวงหาประสบการณ์ที่ไม่จำเจและได้มีส่วนร่วม เช่น การประดิษฐ์เครื่องประดับมงคลด้วยตนเอง การฝากชื่อสกุลเพื่อแก้ดวงชะตาที่ไม่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของสุชาติ รักเกื้อ [18] พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในพื้นที่ได้สามารถบริหารจัดการและช่วยเหลือตนเองอย่างยั่งยืน เช่น การจัดกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามรอยประวัติศาสตร์บนฐานความเชื่อและความศรัทธาเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ การจัดกิจกรรมสาธิตการทำพระเครื่องเมืองเบตงแบบเจาะลึก จัดฝึกอบรมและคอยให้ความรู้ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

การอำนวยความสะดวก (Directing) เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของตำบลเบตง จังหวัดยะลา ควรมีการจัดสถานที่ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ พร้อมคอยดูแลรักษาความปลอดภัย และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พักสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวที่เพียงพอในแต่ละปี ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่สามารถใช้งานง่ายและไม่มีค่าธรรมเนียม (Free Wi-Fi) ตลอดระยะเวลาการท่องเที่ยวในตำบลเบตง ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่ตำบลเบตง เป็นสถานที่ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เป็นที่นิยมอย่างวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธินิธามเบตง อาจทำให้ระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเกิดความเสื่อมโทรม เทศบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรจัดสรรงบประมาณในการฟื้นฟูและปรับปรุง เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ตามที่เกิตชาย ช่วยบำรุง [19] ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นอุตสาหกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน เพราะมีการรวมตัวกันของอุตสาหกรรมต่าง ๆ จึงต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ไว้เอื้อประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว เช่น ระบบรักษาความปลอดภัยแผนที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว จุดนั่งพักตามทางเดิน ระบบอินเทอร์เน็ต

นอกจากนี้ควรมีการจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญทั้ง 3 แหล่ง ทั้งยังเป็นจุดรวมพลของนักท่องเที่ยวที่มีความชอบในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเช่นเดียวกัน เนื่องจากตำบลเบตงมีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่ มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และสถานที่เชิงประวัติศาสตร์บนฐานความเชื่อและความศรัทธา เช่น วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธินิธามเบตง การจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก เพื่ออธิบายข้อมูลต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นแก่นักท่องเที่ยว ดังที่ วรรณา ศิลปอาษา [15] ให้ความเห็นว่าการประกอบที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ คือ การบริการและอำนวยความสะดวก (Ancillary Service) สถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนา หน่วยงานและภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ควรจัดสรรการบริการด้านต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวก และดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ มีการบริการด้านการตลาด เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และการประสานความร่วมมือด้านการพัฒนาและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

การประสานงาน (Coordinating) เทศบาลควรเป็นแกนนำในการจัดประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดตั้งเป็นศูนย์กลางการประสานงานการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในตำบลเบตงที่รวมวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่

กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอบेतงไว้ด้วยกัน เพื่อให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนการโฆษณา และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ร่วมกับคนในตำบลเบตง รวมทั้งสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมบนฐานความเชื่อ และความศรัทธาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตำบล อีกทั้งส่งเสริมการจัดทำสตรีตอาร์ตจุดถ่ายภาพที่บอกเล่าเรื่องราว ผ่านตำนานความเชื่อ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชน และเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ดังที่ Fayol [10] ให้มุมมองว่าการประสานงาน คือภาระหน้าที่ในการเชื่อมโยงงานตลอดจนการปฏิบัติการทุกอย่าง รวมไปถึงการทำงาน ร่วมกันของกำลังคน กำกับให้มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน อำนาจให้เกิดการทำงานที่ราบรื่น เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่ วางไว้ หากขาดการประสานงานที่ดี อาจทำให้เกิดความล้มเหลวได้ เหตุนี้แต่ละภาคส่วนต้องทำงานสอดคล้องประสานกัน ทั้งนี้ตำบลเบตงมีวิถีชีวิตและเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เทศบาลควร ประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้เป็นที่ รู้จักแก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ Dickman [20] ที่กล่าวว่า การมีวิถีชีวิตและเอกลักษณ์เฉพาะตัวบนฐาน ความเชื่อด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และสถาปัตยกรรม ล้วนเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจ เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ สิ่งดึงดูดใจ (Tourism Attraction) จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสำหรับการ ท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นอย่างมาก เช่น ประเพณีงานสมโภชองค์เจ้าแม่กวนอิม และงานแห่พระรอบเมือง จากข้อค้นพบภายในพื้นที่วิจัยข้างต้น สามารถนามาสร้างแผนภูมิ ดังนี้

ภาพที่ 6 แผนภูมิสรุปแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2566

แผนภูมิข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา เป็นการศึกษาที่เกิดจากการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ นำไปสู่ข้อสรุปใน 2 วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์แรกพบแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ที่มีศักยภาพและพร้อมนำไปต่อยอดด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา 3 แห่ง ได้แก่ วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอเบตง ทั้ง 3 แหล่งอยู่ใจกลางเมืองเบตง ทำให้ง่ายต่อการเดินทาง และมักเป็นจุดมุ่งหมายของการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเศรษฐกิจตำบลเบตงได้เป็นอย่างดี ในส่วนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ควรต้องพัฒนาทั้งหมด 6 ด้าน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของตำบลเบตงให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว 2) ด้านความสามารถในการเข้าถึง 3) ด้านสิ่งดึงดูดใจ 4) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 5) ด้านกิจกรรม และ 6) ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งทั้ง 6 ด้าน สามารถนำมาจัดกลุ่มสรุปผลและสร้างเป็นแกนหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ได้ 4 มิติ คือมิติการวางแผน มิติการจัดการ มิติการอำนวยความสะดวก และมิติการประสานงาน ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

เมื่อพิจารณาโดยรวมกล่าวได้ว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา เกิดจากการขับเคลื่อนที่เน้นการรวมพลังกันของทุกภาคส่วน (Synergy) ไม่ว่าจะเป็นตัวสถานที่ อย่างวัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง วัดพุทธาธิวาส และมูลนิธิอำเภอเบตง หน่วยงานภาคเอกชน หรือแม้กระทั่งหน่วยงานภาครัฐที่ควรเป็นแกนนำในการสร้างการท่องเที่ยวเชิงศาสนาผ่านความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การพัฒนาที่มาจากการวางแผน การจัดการ การอำนวยความสะดวก และประสานงานที่มีประสิทธิภาพ เหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานของแนวทางที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลสรุปของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ทำให้ผลการศึกษาที่ได้อาจอยู่ในขอบเขตจำกัด จึงมีข้อเสนอแนะทั่วไปเพื่อประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งต่อไปในอนาคต ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาต่อยอดเพื่อกำหนดเป็นเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา เพื่อเป็นต้นแบบให้กับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน
2. ควรมีการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อเป็นแนวทางตอบสนองต่อความต้องการเข้ามาท่องเที่ยว และนำไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา ให้มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น
3. ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำบลเบตง จังหวัดยะลา เพื่อการพัฒนาและแก้ไขต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) วิจัยและนวัตกรรม เลขที่สัญญา LIA6601025S

เอกสารอ้างอิง

- [1] กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). รายงานผลข้อมูลตามตัวชี้วัดตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว 2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

- [2] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). *แนวทางการจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- [3] สำนักนายกรัฐมนตรี. (2566). *แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561-2580)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- [4] จิรนนท์ ไชยงามนอกซ์. (2559). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา*. เชียงราย: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- [5] เทศบาลเมืองเบตง. (2565). *รายงานสถิติการท่องเที่ยว*.ยะลา: กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ.
- [6] กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2564-2565*. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผน.
- [7] อัยยรัช อาภาศิลป์. (2563). *แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยในพุทธมณฑลประจำจังหวัดสุพรรณบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- [8] ศุภลักษณ์ อัครางกูล. (2555). *พฤติกรรมนักท่องเที่ยว*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- [9] กรมการท่องเที่ยว. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทย พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: บริษัท พีดับบลิว ปรีนติ้ง จำกัด.
- [10] Fayol, H. (1984). *General and industrial management*. London: Pitman.
- [11] Koontz, H., and Wehrich, H. (2010). *Essentials of management: An international perspective*. India: McGraw Hill.
- [12] ชนัญ วงษ์วิภาค. (2558). *การท่องเที่ยววัฒนธรรม: ภาพสะท้อนจากของที่ระลึก*. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [13] Pike, S. (2017). Destination positioning and temporality: Tracking relative strengths and weaknesses over time. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 126-133.
- [14] ชาญโชติ ชมพูนุท. (2565). *แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแห่งชาติ*. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2566, จาก <http://www.thaiihdc.org/web/index.php>
- [15] วรรณดา ศิลปอาษา. (2558). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- [16] ประพัทธ์ชัย ไชยนอก. (2554). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- [17] พยอม ธรรมบุตร. (2562). *แนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานอัตลักษณ์และวิถีไทย*แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 13(3), 65-75.
- [18] สุชาติ รักเกื้อ. (2560). *แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร*. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4, สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- [19] เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). *9 ปี และก้าวต่อไปของการวิจัยท่องเที่ยวไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- [20] Dickman, C. R. (2021). Ecological consequences of Australia's "Black Summer" bushfires: Managing for recovery. *Integrated Environmental Assessment and Management*, 17(6), 1162-1167.